

การจัดระเบียบสังคมตามแนวมั่งคั่งที่ปณี*

SOCIAL ORDER IN MANGALATTHADIPANI

พระสมุห์จักรพันธ์ ธีรธมโม (วรรณมา)

Phrasamu Chackaphant Theeradhammo (Wannama)

พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดหนองคาย

Morality Teaching Monk in School of Nongkhai Province, Thailand.

E-mail: Jakkaphan.van@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์วิเคราะห์การจัดระเบียบสังคมตามแนวมั่งคั่งที่ปณี ผลการศึกษาพบว่า มั่งคั่งที่ปณี เป็นผลงานการนิพนธ์ของพระสิริมังคลาจารย์ พระเถรจารย์ชาวเชียงใหม่ เนื้อหาของมั่งคั่งที่ปณี กล่าวถึงหลักธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต 38 ประการ ซึ่งผู้แต่งได้นำเนื้อหาจากมงคลสูตร ในสุตตนิบาต ขุททกนิกาย สุตตันตปิฎกเล่มที่ 25 มาอธิบายเพิ่มเติม หัวข้อธรรมในมั่งคั่งที่ปณีจำแนกออกเป็น 10 หมวด สามารถจำแนกเป็นกระบวนการจัดระเบียบสังคมได้ 3 ระดับ คือ ระดับที่ 1 การจัดระเบียบสังคมในระดับศีล คือ การขัดเกลาตนเองและคำนึงถึงผู้อื่นหรือสังคม ประกอบด้วย หมวดที่ 1 การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาคนที่ควรบูชา หมวดที่ 2 การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม การมีบุญวาสนามาก่อน การตั้งตนไว้ชอบ หมวดที่ 3 ความเป็นพหูสูต ความเป็นศีลปะ ความเป็นวินัย ความเป็นวาจาสุภาสิต หมวดที่ 4 การบำรุงมารดาบิดา การเลี้ยงดูบุตร การสงเคราะห์ภรรยา(สามี) การทำงานไม่คั่งค้าง หมวดที่ 5 บำเพ็ญทาน ประพฤติธรรม สงเคราะห์ญาติ ทำงานไม่มีโทษ หมวดที่ 6 งดเว้นจากบาป สำรวมจากการดื่มน้ำเมา ไม่ประมาทในธรรม ระดับที่ 2 การสร้างจิตสำนึกระดับสมาธิ ประกอบด้วย หมวดที่ 7 มีความเคารพ มีความถ่อมตน มีความสันโดษ มีความกตัญญู พังธรรมตามกาล หมวดที่ 8 มีความอดทน เป็นผู้ว่าง่าย เห็นสมณะ สนทนาธรรมตามกาล ระดับที่ 3 การสร้างจิตสำนึกระดับสร้างองค์ความรู้หรือการพัฒนาปัญญา ประกอบด้วยหมวดที่ 9 บำเพ็ญตบะ ประพฤติพรหมจรรย์ เห็นอริยสัจ ทำพระนิพพานให้แจ้ง หมวดที่ 10 จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม จิตไม่โศก จิตปราศจากอริยสัจ จิตเกษม

คำสำคัญ : การจัดระเบียบสังคม, มั่งคั่งที่ปณี

*Received: 12 May 2021; Revised: 18 July 2021; Accepted: 10 August 2021

Abstract

This article aims to analyze the social order in Mangalatthadipani. The results showed that Mangalatthadipani is the thesis work of Phrasirimangkalajarn, the most venerable from Chiang Mai, Contents of Mangalatthadipani Discussing 38 principles for living life, which the author has taken the text from the Mongkolasutta in the Suttanibata Khuddaka Nikaya Suttanta pitaka Volume 25 to explain further. The topics of dharma in Mangalatthadipani can be classified into 10 categories, which can be classified into 3 levels of social ordering process: Level 1, social order at the moral level, which is self-determination and consideration for others or society, consisting of section 1; not associating with bullies, associating with graduates, worshiping those who should be worshiped. Section 2; living in a suitable place, having merit before, self-righteousness. Section 3; learned man, art, discipline, eloquence. Section 4; nurturing of parents, taking care of child, helping the wife (husband), not working unreservedly. Section 5; repentance, preserve alms, dhamma conduct, assistance to relatives, work without penalty. Section 6; abstaining from sin, restraint from drinking intoxicants heedlessness, careless in virtue. Level 2, concentration building consciousness, consists of section 7; respect, humility, solitude, gratitude, listening to the dhamma in time. Section 8; patience, easy to preach, seeing monks, conversing dhamma in time. Level 3, knowledge creation or intellectual development building consciousness, consist of section 9; asceticism, conducting the holy life, seeing the noble truths, leading to nirvana. Section 10; the mind is not shaken in the worldliness, the mind is not sorrowful, the mind is free of dust, the mind is joyful.

Keywords: Social Order, Mangalatthadipani

บทนำ

ปัจจุบันในประเทศไทยนั้นมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ทำให้โครงสร้างสังคมมีความเหลื่อมล้ำมากขึ้น เป็นเหตุให้คนไทยบางส่วนไม่สนใจในเรื่องของบ้านเมือง แต่มุ่งสนใจประโยชน์ส่วนตนหรือพรรคพวกตนเพียงอย่างเดียว ยิ่งไปกว่านั้นยังเพิกเฉยต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ในภาพรวมด้วย นอกจากนี้บางกลุ่มยังเน้นปกป้องผลประโยชน์ของพวกเขาทั้งเป็นการเฉพาะ การติดต่อสัมพันธ์กันทางสังคมยังเป็นแบบระแวงกันมากเกินไป จึงทำให้สังคมตั้งข้อสงสัยกับประเด็นใหม่ ๆ แทบทุกประเด็นที่เกิดขึ้น ประหนึ่งดูคล้ายกับจะเป็นการระมัดระวัง แต่การระมัดระวังมากเกินไปอาจทำให้สังคมก้าวหน้าช้ากว่าที่ควรจะเป็น (พิสิษฐ์ เหล่าศิริรัตน์, 2558) แม้ว่าความระมัดระวังดังกล่าวอาจจะช่วยขจัดข้อขัดแย้งบางอย่างได้ ทว่าหากปล่อยให้สมาชิกในสังคมทำตามอำเภอใจ โดยปราศจากการควบคุมแล้ว สังคมก็จะเกิดความวุ่นวายและขาดระเบียบแบบแผนได้

ด้วยเจตนาที่จะให้สังคมเป็นไปด้วยความปกติสุข สังคมไทยจึงต้องแสวงหามาตรการเพิ่มเติม เพราะกลไกทางสังคมที่ใช้อยู่ เช่น บรรทัดฐาน สถานภาพ บทบาท และการควบคุมทางสังคม อาจไม่เพียงพอต่อการบริหารกิจการบ้านเมือง หากมีกลวิธีอื่นใดที่จะช่วยสนับสนุนให้สังคมเกิดความเข้มแข็งมากขึ้น ก็จะเป็นการดี เพราะการจัดระเบียบทางสังคม จะช่วยควบคุมความประพฤติของบุคคลในสังคมให้อยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนด เพื่อให้สังคมมีระเบียบและดำรงอยู่ได้ การจัดระเบียบทางสังคมจะเปิดโอกาสให้สมาชิกของสังคมยึดถือเป็นแนวปฏิบัติต่อระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างสมาชิก และปลูกฝังระเบียบวินัยให้สมาชิกแสดงพฤติกรรมตามสถานภาพของมนุษย์ชน จะเห็นได้ว่า การนำความรู้ของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในการจัดระเบียบสังคม เป็นเพียงไปไม่ถึงหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณเท่าไรในป่าทั้งหมด แต่ยังมีหลักธรรมจำนวนมากที่ได้นำมาสั่งสอนให้เกิดประโยชน์ต่อโลก ซึ่งขึ้นอยู่กับสติปัญญาของชาวโลกที่จะนำไปใช้เท่านั้น (สมพนธ์ บุญยุคปต์, 2548) การเรียนรู้หลักพุทธธรรมในฐานะพุทธศาสนิกชน ถือเป็นภาระหน้าที่อันยิ่งใหญ่ ทุกภาคส่วนต้องร่วมด้วยช่วยกันโดยเสมอภาค ความสำคัญของการเผยแพร่แนวคิดทางการเมืองการปกครอง ที่สอดแทรกอยู่ในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดอรรถประโยชน์มากมาย ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม ครอบครัว และสังคม ให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น เมื่อสังคมเจริญขึ้น สิ่งต่าง ๆ ก็เจริญขึ้นตาม เช่น ประชาชน เมื่อประชาชนเจริญขึ้นยอมส่งผลสัมฤทธิ์สูงสุดในพระพุทธศาสนา พุทธศาสนาก็จะเจริญรุ่งเรืองตามมาเช่นกัน

วิเคราะห์คัมภีร์มังคลัตถทีปนีกับการจัดระเบียบสังคม

คัมภีร์มังคลัตถทีปนี (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540) แต่งโดยพระสิริมังคลาจารย์ มีสาระตลเกี่ยวกับเนื้อหาในพระไตรปิฎก ท่านเป็นศิษย์ของพระพุทธวโรหิต ผู้แตกฉานในพระไตรปิฎก มีความอุตสาหะรจนามังคลัตถทีปนีซึ่งมีเนื้อหาอันเป็นมงคลยิ่งนัก ท่านยินดีในความสงบ ในขณะที่ท่านกำลังแต่งมังคลัตถทีปนีนี้ ได้อาศัยอยู่ ณ สุญญาคาร ซึ่งตั้งอยู่ห่างนครเชียงใหม่ออกไปทางทิศใต้ประมาณ 1

คาวุต (4 กิโลเมตร) เป็นสถานที่ที่เสียบสงบชวนให้เกิดความเลื่อมใสแก่คนที่มาถึง ท่านเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก มีความรู้ ความเพียร ความปรารถนา ความฉลาดรอบรู้ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น จึงได้แต่งคัมภีร์มั่งคัลลตทีปนีเมื่อปีวอก พุทธศักราช 2067 ในรัชสมัยของพระเจ้าพิลกปนัดดาธิราช ซึ่งเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอีกทั้งปรารถนาเพื่อจะบรรลุปุระสัพพะปัญญุตญาณในอนาคตด้วย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, 2542)

มั่งคัลลตทีปนีเป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ซึ่งแต่งอธิบายมงคลสูตรที่มาจากขุททกนิกาย ขุททกปาฐะและขุททกนิกาย สุตตนิบาต พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 25 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มงคลสูตรนั้นเป็นสูตรที่มีหัวข้อธรรมตั้งแต่ระดับพื้นฐานมี อเสวนา จ พาลานํ การไม่คบคนพาล เป็นเบื้องต้น จนถึงระดับสูงสุด มี จิตต์ ยสส น กมปติ อโสภํ วิรชํ เขมํ จิตไม่หวั่นไหว จิตไม่เศร้าโศก จิตปราศจาก กิเลส จิตเกษมเป็นที่สุด ซึ่งสามารถเลือกปฏิบัติได้ตามแต่จะสะดวกหรือเหมาะแก่ตน มั่งคัลลตทีปนีเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่ขยายความแห่งมงคลสูตรได้อย่างลึกซึ้งกินใจ ตามแนวทางแห่งพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเศษ ซึ่งเมื่อรวมตำราที่ท่านนำมาอ้างอิงแล้ว มีเป็นจำนวนมาก ซึ่งล้วนแต่เป็นภาษาบาลีอักษรพม่าและอักษรไทยเนื้อทั้งสิ้น แต่ละเล่มจารไว้ในใบลานบ้าง สมุดข่อยบ้าง

คัมภีร์มั่งคัลลต ทีปนีรจนาขึ้นโดยนำเอาพุทธพจน์จากมงคลสูตรมาเป็นตัวแบบ เพื่อแต่งอธิบายขยายความ คล้ายสำนวนเทศนาโวหาร โดยได้อธิบายศัพท์หรือคาถาจากมงคลสูตรที่ละบาท แล้วจึงยกอุทาหรณ์ขึ้นมาประกอบ พุทธพจน์ที่ยกมาแต่งอธิบายในมั่งคัลลตทีปนี มีทั้งหมด 11 คาถา แบ่งเป็น 2 ภาค คือ ภาค 1 มี 4 คาถา คือ คาถาที่ 1 – 4 (ถ้ารวมกับคาถาที่เทวดากล่าวเป็น 5 คาถา) และภาค 2 มี 7 คาถา คือคาถาที่ 5 – 11 คาถาทั้ง 10 คาถานั้น รวมกันแล้วมีมงคลทั้งสิ้น 38 ประการ ส่วนคาถาที่ 11 นั้นเป็นการกล่าวสรุปชมเชยมงคลทั้งหมด (พระมหาภักขุวัฑฒ์ เขมทสสี พระมหาอำนาจ พลภุญโญ และสิริภพ สวन्दง, 2559) มงคลทั้ง 10 หมวดหรือ 10 คาถา มีนัยยะในการจัดระเบียบสังคม เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม ดังนี้

หมวดที่ 1

ข้อ 1 การไม่คบคนพาล (อเสวนา จ พาลานํ) คือ การไม่สร้างความสัมพันธ์กับผู้ที่มิใช่ใจใฝ่อกุศล ไม่ตั้งตนอยู่ในกุศล เพราะคนพาลมักมีพฤติกรรมไปในทางต่ำทราม โง่เขลาเบาปัญญา และมักโน้มน้าวใจให้หลงผิด หากประชาชนไม่คลุกคลีกับคนพาลอยู่เนื่องนิตย์ ชุมชนก็จะมีระเบียบ อบายมุขก็จะไม่แผ่ขยาย อาชญากรรมก็จะสามารถควบคุมได้ แล้วสังคมก็จะสงบสุขมากขึ้น

ข้อ 2 การคบบัณฑิต (ปณฺฑิตานถฺย จ เสวนา) เป็นการสร้างความเป็นมิตรกับผู้ที่มีปัญญาหรือนักปราชญ์ เพราะเป็นผู้มีคุณธรรม มีความแตกฉานในภูมิธรรม มีความคิดสร้างสรรค์ เมื่อใดก็ตามที่

ประชาชนมุ่งแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา เมื่อนั้นสังคมก็จะตื่นตัว สามารถเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาตนเองมากขึ้น เมื่อสังคมจัดระเบียบได้ง่าย ความสงบเรียบร้อยก็จะตามมาในที่สุด

ข้อ 3 การบูชาบุคคลที่ควรบูชา (บูชา จ บูชนียาน) คือ การแสดงความเคารพน้อมน้อมและแสดงมุทิตาจิตต่อคนที่เหมาะสม เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระมหากษัตริย์ผู้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม บิดามารดาผู้อุปการะเลี้ยงดู หรือครูอาจารย์ผู้ถ่ายทอดวิทยาการความรู้ เป็นต้น เพราะบุคคลเหล่านี้เป็นผู้มีจิตใจเมตตาตามสากล เป็นผู้ให้ที่บริสุทธิ์และไม่หวังผลตอบแทน การปฏิบัติตามมงคลข้อนี้จะช่วยลดทิวติ ช่วยป้องกันมิฉฉาหิทธิ ทำให้เกิดได้แบบอย่างที่ดีจากบุคคลที่ตนบูชา พฤติกรรมของปัจเจกบุคคลมีความงดงาม คนที่พบเห็นก็อยากปฏิบัติตาม ทำให้ภาพรวมของสังคมน่าอยู่ยิ่งขึ้น

หมวดที่ 2

ข้อ 4 การอยู่ในถิ่นอันสมควร (ปฏิรูปเทสวาโส จ) บ้านเมืองเป็นที่สบาย อยู่แล้วสบาย เช่น สะอาด เดินทางไปมาสะดวก อากาศดี เป็นแหล่งชุมชนที่มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่มีอบายมุข อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ ผู้คนมีจิตใจโอบอ้อมอารี ถ้อยที่ถ้อยอาศัย มีศีลธรรม มีที่พึ่งด้านธรรมะ มีที่พึ่งธรรม มีแหล่งศึกษาหาความรู้ บ้านเมืองจะมีแต่ความสะอาดความเรียบร้อย ปราศจากมลภาวะและมลทินอันเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม

ข้อ 5 เคยทำบุญมาก่อน (บุพเพ จ กตบุญญา) บุญ แปลว่า ความดีหรือความสุขที่ได้จากการให้ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ เช่น การทำทานด้วยการอนุเคราะห์ให้สิ่งของ การทำจิตให้บริสุทธิ์ด้วยการรักษาศีลรักษากาย วาจาในสุจริต ไม่คดโกง การเจริญภาวนา รักษาใจให้พ้นจากอำนาจกิเลสเงินตรา เป็นต้น การสะสมบุญเป็นสิ่งที่จะต้องความอดทนและใช้เวลายาวนาน แต่จะนำมาซึ่งความสงบเรียบร้อยต่อสังคมบ้านเมือง

ข้อ 6 การตั้งตนชอบ (อตตสมมาปณิ จ) คือ การดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้องและสุจริต มีสัมมาอาชีพ มีแผนการที่จะไปให้ถึงจุดหมายด้วยความไม่ประมาท มีการเตรียมพร้อม และมีความอดทนไม่ละทิ้งเป้าหมายกลางคัน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้บ้านเมืองเจริญยิ่งขึ้น

หมวดที่ 3

ข้อ 7 ความเป็นพหูสูต (พาหุสจจญ จ) พหูสูต แปลว่า ความเป็นผู้รู้ที่ได้จากการสดับรับฟังมาก เมื่อเป็นผู้ที่ฟังมาก เล่าเรียนมาก ทำให้ผู้ฟังมีวุฒิปัญญาเพิ่มขึ้น มีปฏิภาณไหวพริบดีขึ้น รอบรู้ในสิ่งนั้นๆ อย่างหมดจดและมีเหตุมีผล รู้จักสังเกตในสรรพสิ่งรอบตัว รู้ในสิ่งใกล้เคียงกับเรื่องนั้นๆ เมื่อได้รับความรู้จากการฟังแล้วก็จะสามารถถ่ายทอดสู่สังคมได้อย่างถูกต้อง มีการคาดการณ์ความเป็นไปได้ในอนาคต รู้จักวางแผนพัฒนาเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในอนาคตไปพร้อมกับการลงมือทำในปัจจุบัน

ข้อ 8 การรอบรู้ในศิลปะ (ลีปัลย จ) ลีปะ หรือ ศิลปะ หมายถึง วิชาชีพที่ใช้มือ ศิลปะเป็นสิ่งมงคล ผู้มีศิลปะย่อมเจริญก้าวหน้า อยากรเป็นคนมีศิลปะ ควรต้องฝึกฝนตนอย่างมีศรัทธาในความงดงามของธรรมชาติ หมั่นสังเกตและพิจารณาอยู่ตลอดเวลา มีความประณีต มีอารมณ์ละเอียดอ่อน มีสุนทรียภาพในใจ เป็นคนสุขุม มีความคิดสร้างสรรค์ เมื่อใดก็ตามที่ประชาชนมุ่งแสวงหาความรู้รอบรู้อยู่ตลอดเวลา เมื่อนั้นสังคมก็จะตื่นตัว สามารถเพิ่มศักยภาพด้านการพัฒนามากขึ้น และสังคมก็จะจัดระเบียบได้ง่าย แล้วความสงบเรียบร้อยก็จะเกิดขึ้นในบ้านเมือง

ข้อ 9 มีวินัยที่ดี (วินโย จ สุสิกขิต) วินัย คือ ข้อกำหนด ข้อบังคับ กฎเกณฑ์เพื่อควบคุมให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น เว้นจากกายทุจริต วาจาทุจริต ใจทุจริต กล่าวคือไม่ละเมิดศีลธรรมอันดี สิ่งเหล่านี้คือสิ่งอันไม่ดี ควรหลีกเลี่ยงให้ไกลเพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม เมื่อวินัยช่วยกำหนดความสามัคคีแล้ว สังคมก็ดำรงอยู่อย่างมีระเบียบและเข้มแข็ง

ข้อ 10 กล่าววาจาอันเป็นสุภาสิต (สุภาสิตา จ ยา วาจา) วาจาสุภาสิต คือ คำพูดที่ดี เป็นมงคล มีประโยชน์ต่อผู้ฟัง ต้องเป็นคำจริง มีข้อมูลที่ถูกต้อง มีหลักฐานอ้างอิงได้ ไม่ได้ปั้นแต่งขึ้นมาพูด พูดด้วยภาษาที่สุภาพ มีความไพเราะในถ้อยคำ ไม่มีคำหยาบโลนหรือคำ ถ้าหากนำแนวทางไปคิดหรือปฏิบัติในทางสร้างสรรค์ จะบันดาลให้กิจการงานทั้งปวงเป็นไปด้วยความราบรื่น สำเร็จลุล่วงด้วยดี มีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม เพียงเท่านี้ก็สามารถพัฒนาคุณภาพของสังคมได้เป็นอย่างดี

หมวดที่ 4

ข้อ 11 การบำรุงบิดามารดา (มาตาปิตุ อุปลุฏฐาน) บิดา แปลว่า ผู้ให้สัตว์โลกยินดี มารดา แปลว่า ผู้รักษาบุตรหรือผู้เลี้ยงดูบุตร การทดแทนพระคุณบิดามารดาผู้ให้อุปการะก่อน และหาโอกาสตอบแทนบุญคุณท่านอย่างเต็มความสามารถ การบำรุงบิดามารดาให้ท่านถึงพร้อมด้วยศรัทธาเป็นการสร้างกุศลอย่างมากในทางพระพุทธศาสนา การเลี้ยงดูบิดามารดาเป็นมงคลอันเลิศสำหรับบุตรธิดา ทำให้ได้รับการยกย่องสรรเสริญ บุตรธิดาจะเป็นผู้มีความเจริญก้าวหน้า และเป็นการสืบต่อสังคมโดยอัตโนมัติ

ข้อ 12 การสงเคราะห์บุตร (ปุตุตสงคโห) เป็นการกระทำการที่เป็นคุณแก่บุตรธิดา ผู้เป็นบิดามารดาของบุตรนั้นมีหน้าที่ที่ต้องให้สิ่งที่ดีแก่ทายาทของตน อาทิ ให้การศึกษาวิชาความรู้ แนะนำไม่ให้ทำกรรมชั่ว ปลูกฝังให้เขาเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อสังคม สนับสนุนให้ทำความดี ให้ได้คู่ครองที่ดี มอบทรัพย์ให้ในโอกาสอันควร แล้วสังคมชุมชนก็จะหลีกเลี่ยงจากอบายมุขทั้งหลาย สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานของความเป็นระเบียบในสังคม เพื่อให้ชีวิตของบุตรหลานก้าวหน้าในสังคมที่สร้างสรรค์และมั่นคง

ข้อ 13 การสงเคราะห์ภรรยา (ทารสงคโห) ทาระ แปลว่า เมีย ภรรยา แปลว่า ผู้ที่สามีต้องเลี้ยงดู สามีมีหน้าที่ต่อภรรยา คือ ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา ไม่ดูหมิ่น ไม่ประพฤตินอกใจ มอบความ

เป็นใหญ่ให้ ให้เครื่องแต่งตัว ฝ่ายภรรยาก็มีหน้าที่ต้องตอบแทนสามี คือ จัดการงานดี งานบ้านการเรือน ต้องไม่บกพร่อง ดูแลด้านความสะอาด ทำนุบำรุงรักษา ด้านโภชนาการให้เรียบร้อยดี เอื้อเฟื้อและ สงเคราะห์ญาติฝ่ายสามีเท่าที่ตนมีกำลังพอจะทำได้ ซื่อสัตย์ต่อสามีคนเดียว รู้จักรักษาทรัพย์สินไว้ไม่ให้ หมดไปด้วยความสิ้นเปลือง ขยันทำงาน เมื่อภรรยาภาคในชีวิตคู่ดำเนินไปด้วยดี การจัดระเบียบภายใน ครอบครัวก็จะดีตามไปด้วย ซึ่งจะเป็นพื้นฐานที่แข็งแรงให้กับสังคมโดยรวม

ข้อ 14 การทำงานไม่ให้คั่งค้าง (อนากุลา จ กมนนตา) การทำงานไม่ให้คั่งค้าง คือ การแสดงความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย และเร่งผลสัมฤทธิ์ของงานให้แล้วเสร็จทันกำหนดส่งมอบ หลักการทำงานให้เสร็จลุล่วงตามหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ หลักอิทธิบาท 4 ที่ ประกอบด้วย มีความพอใจในงานที่ทำ มีความตั้งใจพากเพียรในงานที่ทำ มีความเอาใจใส่ในงานที่ทำ มีการคิดพิจารณาทบทวนงานนั้น ๆ จัดสรรงานวางแผนงานให้เป็นระบบตามหลักตามขั้นตอน เพื่อเพิ่มศักยภาพของการทำงานที่ทำความเรียบร้อยของสังคมในที่ทำงานก็จะตามมา

หมวดที่ 5

ข้อ 15 การให้ทาน (ทานญ จ) ทาน แปลว่า ให้ เป็นการให้ด้วยเจตนาบริสุทธิ์ จะช่วยลด ความตระหนี่ ให้ท่านถึงพร้อมด้วยความเมตตา การให้ทาน มี 2 แบบ คือ อามิสทาน ที่ให้ทานด้วย สิ่งของหรือเป็นปัจจัยสี่ และธรรมทานที่เป็นการให้ด้วยสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ การให้คำแนะนำหรือให้อภัย เป็นต้น การให้ทานเป็นมงคลสูงมาก เพราะเป็นการฝึกใจให้เป็นผู้เสียสละ ลดความเห็นแก่ตัว ส่งผลให้สังคม น่าอยู่มากขึ้น ประชาชนมีความสุขเพิ่มขึ้นด้วยอานิสงส์ของการรู้จักให้นั่นเอง

ข้อ 16 การประพาสธรรม (ธมมจรिया จ) ธรรมจรिया คือ การประพาสปฏิบัติตามคำสอน ของพระพุทธเจ้า เป็นกุศลกรรมที่ช่วยยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น เพราะเป็นการสอนโดยการประพาสติดตาม เป็นแบบอย่าง ที่เน้นการลงมือทำอย่างมีระเบียบวินัยและถูกต้องตามธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ช่วย สร้างความก้าวหน้าให้แก่ตนและผู้อื่น เพื่อสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่

ข้อ 17 การสงเคราะห์ญาติ (ญาติกานญ จ สงคโ) การสงเคราะห์ญาติ คือ การประกอบ กรรมดีแก่ญาติในยามที่เดือดร้อนขัดสน ควรแนะนำให้ญาติทำแต่ความดี รักษาศีล ทำสมาธิภาวนา สงเคราะห์ทรัพย์สินหรือเงินทองตามกำลังเพื่อให้ญาติพ้นจากทุกข์หรือความลำบาก การพูดเจรจาด้วย ถ้อยคำที่อ่อนโยนสุภาพ การประพาสติดตามให้เป็นประโยชน์แก่ญาติ เช่น ช่วยเหลือด้วยร่างกาย กำลังใจ หรือด้วยความสามารถที่มี การวางตัวให้เหมาะสมอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมทุกข์ร่วมสุข ไม่ถือตัว ดังคำกลอนที่ว่า “เมื่อยามญาติอึดอัดเกิดขัดข้อง ควรหาช่องสงเคราะห์ไม่เลาะหนี เขาซาบซึ่งถึงคุณ อบอุ่นดี หากถึงที่เราจนญาติสนใจ” นับเป็นต้นแบบที่ดีเยี่ยมของสังคมที่สงบสุข

ข้อ 18 ทำงานที่ไม่มีโทษ (อนวชธานี กมmani) งานที่ไม่มีโทษ คือ งานที่ไม่ผิดกฎหมาย เป็นประกอบสัมมาอาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมายของบ้านเมือง ไม่ผิดจารีตประเพณี ไม่ผิดแบบแผนที่ปฏิบัติสืบกันมาแต่เดิม ควรดำเนินตามอย่างมีระบบ ไม่ผิดศีล 5 แต่มุ่งเน้นรักษากายวาจาให้เรียบร้อยดีงาม ไม่ผิดทำนองคลองธรรม ไม่ประมาทในการใช้ชีวิต ไม่ค้ำอาวรุทสงคราม ไม่ค้ำมนุษย์ ไม่ค้ำยาพิษ ไม่ค้ำยาเสพติด ไม่ค้ำสัตว์เพื่อนำไปฆ่า เป็นการจัดระเบียบสังคมให้บ้านเมืองมีบรรยากาศแห่งธรรมะมากขึ้น

หมวดที่ 6

ข้อ 19 ละเว้นจากบาปอันเป็นสิ่งที่ไม่ดี (อารตี วีรตี ปาปา) บาป คือ ความชั่วร้ายที่ติดตัวซึ่งไม่สมควรทำสิ่งเหล่านั้น เพราะจะทำให้กาย วาจา ใจ ไม่สงบเรียบร้อย ได้แก่ อุกุศลกรรมบถ 10 คือ 1) ฆ่าสัตว์ 2) ลักทรัพย์ 3) ประพฤติผิดในกาม 4) พุดเท็จ 5) พุดส่อเสียด 6) พุดคำหยาบ 7) พุดเพ้อเจ้อ 8) โลภอยากได้ของเขา 9) คิดพยาบาทปองร้ายคนอื่น 10) เห็นผิดเป็นชอบ ให้ละเว้นจากสิ่งต่างที่กล่าวมานี้ เพื่อให้สังคมไม่เศร้าหมองจากความชั่วทั้งปวง

ข้อ 20 สำรวมจากการดื่มน้ำเมา (มชชปนา จ สญญโม) การงดเว้นการดื่มน้ำเมาหรือที่เรียกว่าสุราเมรัย เป็นข้อปฏิบัติหนึ่งในศีล 5 สาเหตุที่ต้องสำรวมในการดื่มน้ำเมาก็เพื่อให้มนุษย์ระลึกตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่เป็นต้นเหตุของการก่ออาชญากรรมทั้งหลาย ทำให้ไม่สูญเสียทรัพย์สิน ยังผลให้เกิดความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต เมื่อสมาชิกมีสติมากขึ้น บ้านเมืองก็จะมีแต่ความสุขสงบร่มเย็น

ข้อ 21 ไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย (อปุปมาโท จ ธมเมสุ) อันได้แก่ การดำเนินชีวิต โดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่าง ไม่ประมาทในทุกสิ่งทุกอย่าง มีความรอบคอบระมัดระวัง ไม่ถลาลงไปในทางเสื่อม ไม่ยอมพลาดโอกาสในการสร้างสมความดี ตระหนักในสิ่งอันที่พึงทำพึงเว้น แน่วแน่มั่นคง มีความเป็นระบบระเบียบ ทำทุกอย่างด้วยความตั้งใจมีสติไม่ประมาท

หมวดที่ 7

ข้อ 22 มีความเคารพในสิ่งที่ควรเคารพ (คารโว จ) สิ่งที่ควรแก่การแสดงความเคารพนอบน้อมและแสดงมุทิตาจิตต่อบุคคลและต่อธรรม ถือเป็นเสน่ห์ของบุคคลที่พึงปฏิบัติ บุคคลและธรรมที่ควรเคารพประกอบด้วย พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมคำสั่งสอน พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ พระมหากษัตริย์ผู้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม บิดามารดาผู้อุปการะเลี้ยงดู หรือครูอาจารย์ผู้ถ่ายทอดวิทยาการความรู้ เป็นต้น เพราะบุคคลเหล่านี้เป็นผู้มีจิตใจเมตตาตามสากล เป็นผู้ให้ที่บริสุทธิ์และไม่หวังผลตอบแทน การปฏิบัติตามมงคลข้อนี้จะทำให้พฤติกรรมของปัจเจกบุคคลมีความงดงาม ช่วยให้สังคมก้าวหน้ายิ่งขึ้น

ข้อ 23 มีความอ่อนน้อมถ่อมตน (นิวาโต จ) ความอ่อนน้อมถ่อมตน คือ การไม่แสดงออกถึงความสามารถที่ตนมีอยู่เพื่อข่มเหงผู้อื่นหรือเพื่อโอ้อวดผู้อื่น เป็นกริยาอาการที่สุภาพอ่อนโยน ไม่อวดดี ไม่เย่อหยิ่งจองหอง แต่มุ่งแสดงตนอย่างสงบ มีกริยาที่นอบน้อม มีวาจาที่อ่อนหวาน มีจิตใจที่อ่อนโยน ทั้งกาย วาจา และใจ ส่งผลไปยังผู้ที่อยู่ใกล้ให้ได้รับรู้สึกสงบร่มเย็นไปด้วย

ข้อ 24 มีความสันโดษ (สนตฺถุญฺญิ จ) ความสันโดษ คือ การแสดงความพึงพอใจในสิ่งที่มี สุขใจกับสิ่งที่ได้ มีแค่นั้นก็พอใจเท่านั้น เป็นอยู่อย่างไร้ก็พอใจอย่างนั้น ไม่คิดน้อยเนื้อต่ำใจในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่ ยินดีตามกำลัง ตั้งแต่กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังบารมี หรือกำลังความสามารถ ยินดีตามควร เช่น รูปลักษณะของตนเอง ฐานะ ความเป็นอยู่ เพียงเท่านี้สังคมก็สามารถตรวจจรของอาชญากรรมอันเกิดจากความไม่รู้จักพอได้

ข้อ 25 มีความกตัญญู (กตญญุตตา) ความกตัญญู คือ การตอบแทนคุณต่อผู้ที่เคยให้การอุปการะก่อนด้วยความเคารพยำเกรง ความกตัญญูต่อบุคคลประกอบด้วย บิดา มารดา อาจารย์ เป็นต้น กตัญญูต่อสัตว์ที่มีคุณต่อการช่วยทำงานด้วยการเลี้ยงดูให้ดี เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือสุนัขที่ช่วยเฝ้าบ้าน เป็นต้น และกตัญญูต่อสิ่งของทุกอย่างที่มีคุณต่อเรา เช่น หนังสือที่ให้ความรู้แก่เรา อุปกรณ์เครื่องมือทำมาหากินต่าง ๆ เป็นต้น เมื่อจิตใจของมนุษย์ในสังคมเปี่ยมไปด้วยความกตัญญูทุกเวทีแล้ว สังคมบ้านเมืองก็จะมีแต่ความอบอุ่นร่มเย็น

ข้อ 26 การพึงธรรมตามกาล (กาเลน ธมฺมสฺสวณฺ) การพึงธรรมตามกาล คือ การแสวงหาเวลาที่เหมาะสมในการพึงธรรมบ้าง น้อมใจรับพึงธรรมบ้าง เพื่อให้ชีวิตได้สดับรับฟังคุณูปการของหลักธรรมอย่างลึกซึ้งและถ่องแท้มากขึ้น สามารถนำมาปรับปรุงให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นได้ เถกเช่นธรรมบท พระพุทธองค์ที่ตรัสว่า บรรดาคนมนุษย์ผู้จะถึงฝั่งแห่งพระนิพพาน คนเหล่านั้นต้องรับพึงธรรม การรับพึงธรรมแล้วนำไปปฏิบัติก็จักถึงซึ่งฝั่งแห่งพระนิพพาน ดังนี้ การพึงธรรมด้วยสัมมาทิฐิ การฟังที่ถูกต้องย่อมจะนำพามนุษย์หลุดพ้นออกจากอภัยความชั่วทั้งปวง

หมวดที่ 8

ข้อ 27 มีความอดทน (ขนตี จ) ลักษณะของความอดทนนั้นประกอบไปด้วย ความอดทนต่อความลำบาก ความอดทนต่อทุกขเวทนา ความอดทนต่อความเจ็บใจ และความอดทนต่อกิเลสเครื่องยั่ววนจิตใจไม่ให้ไหลลงสู่ที่ต่ำ วิธีทำให้มีความอดทน คือ หิริโอตตัปปะ หิริเป็นการมีความละอายต่อบาป การที่รู้ว่าเป็นบาปแล้วยังทำอีก ถือว่าไม่มีความละอาย โอตตัปปะเป็นการมีความเกรงกลัวในผลของบาปนั้น ๆ เป็นอุคฺมคติแห่งความสงบเรียบร้อย มีการคำนึงถึงโทษภัยล่วงหน้า กลัวโทษทัณฑ์ที่จะเกิดขึ้น เป็นการลดความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นในสังคมได้

ข้อ 28 เป็นผู้ว่าง่าย (โสวจสสตา) บุคลิกลักษณะของผู้ว่าง่ายจะต้องไม่พูดกลบเกลื่อนเมื่อได้รับการว่ากล่าวตักเตือน เป็นผู้รับฟังที่ดี มีเหตุผล ไม่แสดงอารมณ์โกรธหรือรีบแก้ตัวเมื่อได้รับการสั่งสอน ไม่นิ่งเฉยเมื่อได้รับการเตือนการนำคำตักเตือนนั้นมาพิจารณาและแก้ไขข้อบกพร่องนั้นๆ ทำให้โลกสังคมเกิดความสมดุล ไม่เกิดความเลื่อมล้ำ

ข้อ 29 การได้เห็นสมณะ (สมณานถุ จ ทสสนิ) คำว่า สมณะ แปลตรงตัวได้ว่า ผู้สงบ สงบ ภาย วาจา ใจ เป็นผู้ประกอบไปด้วยคุณธรรม การได้เห็นหรือสร้างความเป็นมิตรกับสมณะ ผู้มีความแตกฉานในภูมิธรรม บุคคลจะต้องเข้าไปบำรุงช่วยเหลือ ต้องเข้าไปฟัง หมั่นระลึกถึงท่าน รับฟังและน้อมนำมาปฏิบัติ เมื่อใดก็ตามที่ประชาชนมุ่งแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา เมื่อนั้นสังคมก็จะตื่นตัว สามารถเพิ่มศักยภาพด้านการพัฒนามากขึ้น แล้วสังคมก็จะอยู่เย็นเป็นสุขมากขึ้นเช่นกัน

ข้อ 30 การสนทนาธรรมตามกาล (กาลเนน ธมมสากัจฉา) การได้สนทนาเรื่องธรรมช่วยขยายขอบเขตการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ทำให้ได้ความใหม่ๆ ที่คาดไม่ถึง หรือเป็นการเผื่อแผ่ความรู้ที่มีให้แก่ผู้อื่นได้ทราบด้วย แต่สิ่งที่ต้องคำนึงถึงขณะสนทนาธรรมก็คือ ต้องรู้เรื่องที่จะพูดเป็นอย่างดี ต้องพูดเรื่องจริงมีประโยชน์ ต้องใช้คำพูดที่ไพเราะ ต้องพูดด้วยความเมตตา ต้องไม่พูดจาโอ้อวด ยกตนข่มท่าน เมื่อใดที่ประชาชนมุ่งแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ไม่ถือมานะทิฐิ ไม่มีความถือตัวถือตน เมื่อนั้นสังคมก็จะตื่นตัวและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยได้ง่าย

หมวดที่ 9

ข้อ 31 การบำเพ็ญตบะ (ตโป จ) คำว่า ตบะ แปลว่า ทำให้ร้อน การบำเพ็ญตบะ หมายถึง การทำให้กิเลสความร้อนหมดไปหรือเบาบางลง การมีใจสำรวมในอินทรีย์ทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้หลงติดอยู่กับสัมผัสภายนอกมากเกินไป ไม่ให้กิเลสครอบงำใจเวลาที่รับรู้อารมณ์ผ่านอินทรีย์ 6 การประพฤติรักษาพรหมจรรย์ เว้นจากการร่วมประเวณี หรือกามกิจทั้งปวง การปฏิบัติธรรมอย่างเข้าใจให้ถึงพร้อมด้วยสมาธิและปัญญา โดยมีจุดหมายสูงสุดที่พระนิพพาน สามารถกำจัดกิเลส ละวางทุกสิ่งได้หมดสิ้น จุดมุ่งหมายเบื้องต้นคือการจัดระเบียบอายตนะทั้ง 6 เพื่อให้หลุดพ้นจากเครื่องผูกมัดกิเลสตัณหา และเพื่อให้ดวงจิตเป็นอิสระสงบจากทุกขทั้งปวง

ข้อ 32 การประพฤติพรหมจรรย์ (พรหมจริยถุ จ) คำว่าพรหมจรรย์ หมายความว่า การบวช ซึ่งละเว้นการเสพเมถุน การครองชีวิตที่ปราศจากเมถุนเป็นการประพฤติธรรมอันประเสริฐ คุณลักษณะของการประพฤติพรหมจรรย์นั้นมีอยู่ 3 ข้อ ดังนี้ 1) ให้ท่าน บริจาคทานไม่ว่าจะเป็นทรัพย์ สิ่งของ เงิน ทอง หรือปัญญา 2) ช่วยเหลือผู้อื่นในกิจการงานที่ชอบ ที่ถูกที่ควร (เวทยาวัจจมัย) 3) รักษาศีล 5 คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ทำผิดในกาม ไม่พูดปด ไม่ดื่มน้ำเมา (เบญจศีล) ธรรมทั้งหมดที่วามานี้ถือว่าเป็นธรรมเพื่อการจัดระเบียบของสังคมได้เป็นอย่างดี

ข้อ 33 การเห็นอริยสัจ (อริยสัจจาน ทสฺสน) อริยสัจ หมายถึง ความจริงอันประเสริฐ หลักแห่งอริยสัจมีอยู่ 4 ประการ มีดังนี้ 1) ทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ ความเป็นจริงของสัตว์โลก ทุกผู้ทุกนามต้องมีทุกข์ 3 ประการคือ การเกิด ความแก่ ความตาย นอกจากนี้ก็มีความทุกข์ที่เป็นอาการหรือเกิดจากสภาพแวดล้อมสรุปลงได้ดังนี้ คือ - ความโศกเศร้า (โศกะ) - ความรำพันด้วยความเสียใจ (ปริเทวะ) - ความเจ็บไข้ได้ป่วย (ทุกขะ) - ความเสียใจ (โทมนัสสะ) - ความท้อแท้ สิ้นหวัง คับแค้นใจ (อุปายาสะ) - การตรอมใจ ผิดหวังจากสิ่งที่ไม่รัก (อัปปิเยหิ สัมปิโยคะ) - การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก (ปิเยหิ วิปปโยคะ) - ความหม่นหมองเมื่อปรารถนาแล้วไม่ได้สิ่งนั้น (ยัมปิจฉัง น ลภติ) 2) สมุทัย คือ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ นอกจากเหตุแห่งทุกข์ดังที่กล่าวมาข้างต้น ต้นตอของทุกข์ก็อยู่ที่ใจของเราด้วย นั่นก็คือความอยาก ตัณหา 3 อย่าง ซึ่งแบ่งออกได้เป็นดังนี้ - ความอยากได้ หมายถึง อยากทุกอย่างที่นำมาสนองสัมผัสทั้ง 5 และกามารมณ์ (กามตัณหา) - ความอยากเป็น คือ ความอยากเป็นโน่นเป็นนี่ (ภวตัณหา) - ความไม่อยากเป็น คือ ความไม่พอใจในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่ (วิภวตัณหา) 3) นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป ความหลุดพ้น หมายถึงภาวะของพระนิพพานนั่นเอง 4) มรรค คือ ข้อปฏิบัติ หรือหนทางที่นำไปสู่การดับทุกข์ การเดินทางสายกลางเพื่อไปถึงการดับทุกข์ มรรคมี 8 ประการ คือ - ความเห็นชอบ เช่น ความศรัทธาในเบื้องต้นต่อหลักกรรม คำสอน เช่น การเชื่อว่ากรรมดีกรรมชั่วมีจริงเป็นต้น (สัมมาทิฐิ) - ความดำริชอบ หรือความคิดชอบ มีความคิดที่ถูกต้องตามหลักกรรม เช่น การใช้ปัญญาพิจารณาความไม่เที่ยงของสังขาร หรือการไม่คิดอยากได้ของเขามาเป็นของเราเป็นต้น (สัมมาสังกัปปะ) - เจรจาชอบ คือ การปฏิบัติตามหลักกรรม ไม่พูดโกหก ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อเจือเป็นต้น (สัมมาวาจา) - ทำการชอบ หรือการมีกรกระทำที่ไม่ผิดหลักศีลธรรม เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ เป็นต้น (สัมมากัมมันตะ) - เลี้ยงชีพชอบ คือ การทำมาหากินในทางที่ถูก ไม่เบียดเบียน หรือทำความเดือดร้อนให้กับสัตว์หรือผู้อื่น อยู่ในหลักกรรมที่กำหนด เช่น ไม่มีอาชีพค้ำมนุษย์ หรืออาชีพค้าอาวุธ เป็นต้น (สัมมาอาชีวะ) - ความเพียรชอบ คือ การหมั่นทำนุบำรุงในสิ่งที่ถูกต้อง เช่น การพยายามละกิเลสออกจากใจ หรือการพยายามสำรวม กาย วาจา ใจให้ดำเนินตามหลักกรรม เป็นต้น (สัมมาวายามะ) - ความระลึกรู้ชอบ คือ มีสติตั้งมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง เช่น การพึงระลึกถึงความตายที่ต้องเกิดกับทุกคนเป็นต้น (สัมมาสติ) - จิตตั้งมั่นชอบ คือ มีจิตที่มีสมาธิ ไม่วอกแวกหรือฟุ้งซ่าน และการทำสมาธิภาวนาตามหลักการที่ได้บัญญัติไว้ (สัมมาสมาธิ) เหล่านี้เป็นหลักวิธีรู้เหตุรู้ผลและเป็นวิธีการจัดการจัดระบบระเบียบทั้งทางโลกและทางธรรม

ข้อ 34 การทำให้แจ้งในพระนิพพาน (นิพพานสัจฉิกิริยา จ) นิพพาน คือ ภาวะของจิตที่ดับกิเลสได้หมดสิ้น หลุดจากอำนาจแห่งกรรม และไม่ต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏอีก เป็นการดับกิเลสขณะที่ยังมีเบญจขันธ์เหลืออยู่ หรือการเข้าถึงนิพพานขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ อุปาทิเสสนิพพาน การดับกิเลส

ที่ไม่มีเบญจขันธ์เหลืออยู่เลย คือการที่ร่างกายเราแตกดับแล้วไปเสวยสุขอันเป็นอมตะในพระนิพพาน อนุปาติเสสนิพพาน การที่จะเข้าถึงพระนิพพานได้ ก็ต้องปฏิบัติธรรมและเจริญสมาธิภาวนาจนถึงขั้นสูงสุด เมื่อใดจิตใจของมนุษย์เข้าถึงพระนิพพานแล้วฉันทใด เมื่อนั้นก็จะส่งผลมาถึงสังคมให้เกิดความร่มเย็นไปด้วยฉันทนั้น

หมวดที่ 10

ข้อ 35 มีจิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม (พญภูสสุท โลภธมเมทธิ จิตตํ ยสส น กมฺปติ) เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำบนโลกนี้ ซึ่งมนุษย์ไม่ควรมัวจิตหวั่นไหวต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ลักษณะของโลกธรรมมี 4 ประการ คือ 1) การได้ลาภ เมื่อมีลาภผลก็ย่อมมีความเสื่อมเป็นธรรมดา มีแล้วก็ย่อมหมดไปได้ เป็นแค่ความสุขชั่วคราวเท่านั้น 2) การได้ยศ ยศฐาบรรดาศักดิ์ล้วนเป็นสิ่งสมมุติขึ้นมาทั้งนั้น เป็นสิ่งที่คนยอมรับกันว่าเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ พอหมดยศก็หมดบารมี 3) การได้รับการสรรเสริญ ที่ได้มีคนนิยมชมชอบ ที่นั้นก็ย่อมต้องมีคนเกลียดชังเป็นเรื่องธรรมดา การถูกนิทาจึงไม่ใช่เรื่องผิดปกติ 4) การได้รับความสุข ที่ได้มีสุขที่นั้นก็จะมีทุกข์ด้วย มีความสุขแล้วก็อย่าหลงระเหิงไปจนลืมนึกถึงความทุกข์ที่แฝงมาด้วย เป็นการควบคุมตัวเองทำให้สังคมเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยตามมา

ข้อ 36 มีจิตไม่โศกเศร้า (อโสกํ) สาเหตุที่ทำให้จิตต้องโศกเศร้ามีอยู่ 5 ประการ คือ 1) ความโศกเศร้าที่เกิดเนื่องมาจากความรัก รวมถึงรักสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทองด้วย 2) ความโศกเศร้าที่เกิดจากความใคร่ 3) ใช้ปัญญาพิจารณาอยู่เนื่อง ๆ ถึงความไม่เที่ยงในสิ่งของทั้งหลาย 4) ไม่ยึดมั่นในตัวตนหรือความจริงยั่งยืนในคนหรือสิ่งของว่าเป็นของเรา 5) ทุกอย่างในโลกล้วนเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ แม้ร่างกายเราก็ใช้เป็นที่อาศัยชั่วคราวเท่านั้น คิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนไม่เที่ยงด้วยกันทั้งนั้น เป็นการไม่ยึดติดถือมั่นในทุกอย่าง เมื่อจิตเป็นอิสระ บุคคลก็จะถึงซึ่งความเสียสละ ทำให้สังคมเกิดความรักความเมตตาต่อกันและกัน

ข้อ 37 มีจิตปราศจากกิเลส (วิรชํ) กิเลส คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเศร้าหมอง ซึ่งได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง จิตที่ฝึกฝนดีแล้ว ย่อมไม่พัวพันกับกิเลสให้เศร้าหมอง แต่มุ่งนำจิตไปสู่ความสงบร่มเย็น ไม่ยึดติดกับราคะ โทสะ โมหะ วิธีการฝึกฝนจิตให้เข้มแข็งได้ดีที่สุด คือ การหมั่นให้จิตได้เรียนรู้กับการพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก เป็นการข้อมการสูญเสียที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอนในอนาคต เพียงแต่มนุษย์ที่เศร้าโศกง่ายก็เพราะยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่เป็นอนิจจังซึ่งต้องเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นับเป็นบ่วงที่คล้องคอคนที่จิตอ่อนแอจนกว่าจะชินกับความสูญเสียจึงจะเริ่มเข้มแข็งขึ้นเป็นลำดับ เมื่อสมาชิกในสังคมมีจิตใจที่ปราศจากกิเลสมากขึ้นแล้ว อาชญากรรมก็จะลดลง ทำให้บ้านเมืองสุขสงบเป็นระเบียบยิ่งขึ้น

ข้อ 38 มีจิตเกษม (เขม) เกษม คือ การมีความสุข ความสบาย หรือสภาพที่มีจิตใจที่เป็นสุข ในที่นี้จิตเกษมคือจิตที่ละแล้วซึ่งกิเลส มีอยู่ 4 ประการ คือ 1) การละกามโยคะ คือ การละความยินดีในวัตถุ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายเรียกว่ากามคุณซึ่งประกอบด้วย รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส 2) การละภวโยคะ คือ การละความยินดีในภพ โดยให้เห็นว่าสิ่งใด ๆ ในโลกล้วนไม่เที่ยงแท้ หรือคงอยู่ตลอดไป 3) การละทวิโยคะ คือ การละความยินดีในความเห็นผิดเป็นชอบ โดยให้ดำเนินตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่กล่าวมาแล้ว 4) การละอวิชชาโยคะ คือ การละความยินดีในอวิชชาทั้งหลาย ความไม่รู้ทั้งหลาย โดยให้มุ่งปฏิบัติเพื่อปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริง เมื่อจิตเข้าสู่สภาวะที่มีสุขย่อมมีความปรารถนาให้คนอื่นมีความสุขด้วยเป็นการส่งเสริมหรือสนับสนุนให้สังคมมีแต่ความสุขความเจริญ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540)

หลักธรรมทั้ง 38 ประการนี้ สามารถนำมาจัดเป็นระเบียบสังคมตามแนวมังคลัตถที่ปณี 3 ระดับได้ดังนี้

ระดับที่ 1 การควบคุมพฤติกรรมของคน คือการจัดระเบียบสังคมระดับศีล ได้แก่ การขัดเกลาตนเองและคำนึงถึงผู้อื่น โดยการเว้นจากความชั่วและเตรียมทุนชีวิต มีการเลือกคบคนและจัดสรรทรัพย์ที่หามาได้ด้วยสัมมาชีพ และมีความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว ตลอดทั้งการเกื้อกูลประสานสังคม ประกอบด้วย หมวดที่ 1 การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาคนที่ควรบูชา หมวดที่ 2 การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม การมีบุญวาสนามาก่อน การตั้งตนไว้ชอบ หมวดที่ 3 ความเป็นพหูสูตความมีศิลปะ ความมีวินัย ความมีวาจาสุภาพดี หมวดที่ 4 การบำรุงมารดาบิดา การเลี้ยงดูบุตร การสงเคราะห์ภรรยา (สามี) การทำงานไม่คั่งค้าง หมวดที่ 5 บำเพ็ญทาน ประพฤติธรรม สงเคราะห์ญาติทำงานไม่มีโทษ หมวดที่ 6 งดเว้นจากบาป สรรวมจากการตีม้น้ำเมา ไม่ประมาทในธรรม

ระดับที่ 2 ระดับจิตสำนึก คือ การจัดระเบียบสังคมระดับสมาธิ ได้แก่ การสร้างจิตที่มีคุณภาพ สร้างสมรรถภาพทางจิต และสร้างสุขภาพจิตที่ดี โดยกระบวนการสมาธิ เพื่อไม่ให้จิตลุ่มหลงในความชั่ว มีความอดทน สามารถข่มใจต่อสิ่งชั่วทั้งหลายได้ ประกอบด้วยมงคลหมวดที่ 7 มีความเคารพมีความถ่อมตน มีความสันโดษ มีความกตัญญู พึงธรรมตามกาล หมวดที่ 8 มีความอดทน เป็นผู้ว่าง่าย เห็นสมณะ สันทนาธรรมตามกาล

ระดับที่ 3 สร้างองค์ความรู้ คือ การจัดระเบียบสังคมระดับปัญญา เป็นการสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้อง เข้าใจสภาพตามความเป็นจริง มีปัญญาสามารถช่วยแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง ใช้ปัญญาในทางที่ดีงาม จะก่อให้เกิดการดำเนินชีวิตได้อย่างมีสันติสุขได้ในที่สุด ประกอบด้วยมงคลหมวดที่ 9 บำเพ็ญตบะ ประพฤติพรหมจรรย์ เห็นอริยสัจจ์ ทำพระนิพพานให้แจ้ง หมวดที่ 10 จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม จิตไม่โศก จิตปราศจากอริจิตเกษม

สรุป

คัมภีร์มั่งคั่งที่ปณี จัดว่าเป็นคัมภีร์ที่อยู่ในชั้นยุคอรรถกา เพราะผู้แต่งได้นำเอาเนื้อความจากพระไตรปิฎก กล่าวคือ มงคลสูตร ในสุตตนิบาต ขุททกนิกาย สุตตันตปิฎกเล่มที่ 25 มาอธิบายเพิ่มเติม มีเนื้อหาสาระกล่าวถึงหลักธรรมในการดำเนินชีวิต 38 ประการ หากประพฤติปฏิบัติได้แม้ข้อใดข้อหนึ่งก็ตาม ถือว่าเป็นมงคลชีวิตอย่างสูงสุด ในหลักธรรม 38 ประการนี้ แบ่งออกเป็น 10 คาถา หรือ 10 หมวด ซึ่งแต่ละหมวดสามารถอธิบายเชื่อมโยงให้เห็นถึงการสร้างระเบียบสังคมเพื่อความสงบสุขของสังคมทั้งในระดับตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติได้ ในบรรดามงคลทั้ง 10 หมวดนี้ สามารถจัดเป็นกระบวนการเพื่อจัดระเบียบสังคมได้ 3 ระดับคือ ระดับที่ 1 การควบคุมพฤติกรรมของคนให้อยู่ในระเบียบข้อบังคับ กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เรียกว่า การควบคุมสังคมในระดับศีล เว้นจากความชั่ว เตรียมทุนชีวิต คือ การคบมิตร การรักษาทรัพย์ที่หามาได้ และการรักษาความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว ระดับที่ 2 เป็นการจัดระเบียบสังคมด้านจิตสำนึก ด้วยการพัฒนาจิตของตนด้วยสมาธิ เพื่อให้จิตมีคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพจิตที่ดี ระดับที่ 3 เป็นการระเบียนสังคมระดับปัญญา ด้วยการสร้างองค์ความรู้ ใช้ปัญญาไปในทางที่ตรงไป ก่อให้เกิดการดำเนินชีวิตได้อย่างสันติสุข

เอกสารอ้างอิง

- พระมหาภิกษุชาวัชร เขมทสสี พระมหาอำนาจ พลบุญญ และสิรภาพ สนวนดง. (2559). “มั่งคั่งที่ปณี : ศาสตร์แห่งการดำเนินชีวิต”. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 4(2), 373-382.
- พิสิษฐ์ เหล่าศิริรัตน์. (2558). หลักสิทธิมนุษยชนกับภาคเอกชน. *บทความทางวิชาการเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน*, วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2540). *มั่งคั่งที่ปณีแปล เล่ม 1-5*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. (2542). *ชีวิตและผลงานพระสิริมั่งคั่งลาจารย์*. เชียงใหม่ : ดาวคอมพิวกราฟิก.
- สมพันธ์ บุญยุคปต์. (2548). *พุทธศาสนา : สังคมของชีวิตที่ปัญญาชนควรรู้*. กรุงเทพมหานคร : โรงพยาบาลวิชัยยุทธ.